

Örökös emlékirat.

A Szépvízi volt székely katona, nemes és volt úrbéres háromtizes birtokosság közönsége magánvagyonának eredete, megtartása, mikénti kezelése, jogi használata és a jogosult családoknak névjegyzéke.

Összeállította :

Balás Lajos

A szépvízi 3 tizedes kath. templom.

ÖRÖKÖS EMLÉKIRAT.

A SZÉPVÍZI VOLT SZÉKELY KATONA, NEMES ÉS
VOLT ÚRBÉRES HÁROMTIZES BIRTOKOSSÁG KÖZÖN-
SÉGE MAGÁNVAGYONÁNAK EREDETE, MEGTARTÁ-
SA, MIKÉNTI KEZELÉSE, JOGI HASZNÁLATA ÉS A
JOGOSULT CSALÁDOKNAK NÉVJEGYZÉKE.

ÖSSZEÁLLITOTTA :

BALÁS LAJOS

A FENNTI BIRTOKOSSÁGNAK 28 ÉVIG VOLT NÓTÁRIUSSA.

A SZERZŐ KIADÁSA. 1935.

NYOMATOTT PALÁSTHY SÁNDOR KÖNYVNYOMDÁJÁBAN HATVANHÁZBAN.

Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!

Székely vérem parancsolja, hogy leirjam a Szépvízi vólt szé-kely katona nemes és vólt úrbéres közönség magán vagyonának eredetét és mikénti használatát, — mert még a régi generatióból egynéhányan vagyunk, de ha mi is elköltözünk ez árnyékvilág-ból a túl világba, — s jelen korban sem sokan tudják, honnan eredt ezen magán, de jelenleg közvagyon, — majd az utókor azt gondolja, hogy mind a gomba a földből nőtt és elődeink csak a kászuba rakták.

Ezen székelv magánvagyonért sok székelv vér folyt, míg meg-szerezték, sok küzdés, határvillongás a keleti szomszédokkal s még nekünk is jutott korosabbaknak ebből a küzdelemből, hogy megvédhessük és megtarthassuk.

Czélom az ezen dióhéjba foglalt visszaemlékezés megírásá-val, hogy majd az utókor ne lapogatódjék a setélbe, kik szerezték és hogyan ezen óriási magánvagyon, hanem ha ezt ólvassák, tudja meg e vagyon eredetét és szerzését és joghasználatát és kik s melyik családok voltak ezen magánvagyonhoz jogosultak, nehogy majd az idegenből idebetelepedett utókorok azt hazudják az itt születettek utódainak, hogy ők szerezték és a mi elődeink jövevények vóltak, mint írják a bukuresti lapok, hogy mi is szé-kelyek románok vóltunk, csak a magyar imperium magyarosított el.

Nem vollunk bizony románok soha, mert őseink Balambér vezérlete alatt Ázsia Szithiából jöttek be ezelőtt 1600 esztendővel s megtelepedtek a Duna és Tisza mellett (a Magyarórszág) Balambér halála után ennek fia vette át a kormányzást, halála után két fiára: Buda és Atillára maradt a hun birodalom, Buda hirtelen halállal meghalt s így Atilla lett a hunok fejedelme, Ő meghódította szinte az egész Europa országait és így neki adófizetői lettek.

Atilla nászéjszakáján hirtelen meghalt s halála után fiai vet-ték át a kormányzást.

A meghódított és meghódolt osztrogótok, vazallusok, a gótok, rómaiak Atilla fiai ellen fellázadtak, s két ütközetben megverték

a hunokot. Atila fiai, kik életben maradtak, visszamentek Ázsiába, csakis Csaba vezér maradt itt, visszavonúlt ide Dáciába (Erdély) magával hozta édesanyját Rika királynét, Atila feleségét, kit a Hargita aljának túlsó felében egy nagy sziklakő aljába temették el, a kősziklát ma is Rikakőnek és a hegyrészt pedig Rikahegynek hívják.

Az ide visszavonúlt hunok újból megtámadták az ellenséget, de újból vereséget szenvedtek, újra visszavonúlt ide Erdélybe a még megmaradt seregével és Tórda székhelyéről kormányozta, mi tehát székelyek a hunok utódai vagyunk.

Még ma is van Erdélyben három olyan főúri család, kik a mai vezetéknevvel jöttek ide be Szilhiából az Udvarhelymegye Bethlehenfalvi Ugron, a Háromszékmegye torjai Apor és a csíkszentmihályi Sándor család. De ne tévesszük össze a Csstmihályi Sándor családot, mert ott több Sándor család van, de ezek nem rabonbán Sándorok utódai, csak egy, a jelenlegi Dombi Sándorné édesanyja Sándor Mária volt ázsiai Sándor.

Sándor Árpád cs. és kir. kamarás Csíkszttamason volt Curája, Sándor János volt m. kir. belügyminister, kik Budapesten laknak jelenleg.

Mikor a magyarok Álmos vezérlete alatt Ázsiából 896-ik évben a mai Magyarországra bejöttek, akkor már Erdély fejedelemség volt; míg Erdély külön fejedelemség volt, akkor érte aranykorát, mind a nyugati országoknak védbástyája, egyik kezében ekeszarva, másik kezében a kardot kellett fogja, ő védte a keleti betörésektől. Míg a székely harczolt, a nyugati országokban az ipar, kereskedelem, közgazdaság és tudomány békében fejlődött és virágzott. Árpád honfoglaló bejövetelekor már őseink 4 és fél századdal előbb itt laktak. Bocskai, Bethlen, Báthory, Apafi, Rákóczi fejedelmek alatt is itt, míg Magyarországgal az unio létrejött.

De térjünk át, hogy honnan eredt a mai Szépvízi Közbirtokosság.

Mialatt II. József, Ausztria császára és Magyarország kalapos királya (azért nevezték így, mert nem volt megkoronázva a magyar szent koronával) az Erdélyi I. húsár határőrezredet bízta meg a keleti határ védelmével, addig a mi székely elődeink védtek meg a keleti betörésektől.

Északkeletről Besztercze Naszód és Marostordaiak, keleten: Gyergyó, Csík és Kászonszékek, a mai Háromszékmegyeiek. Mikor megszüntették az I. határszéli húsár őrezredet, azután is a fennemlített határmenti vármegyék lakossai védtek: (s kinek?)

Most az én időmben is a 80-as években is voltak határvilongások, el is foglaltak volt a Romániával határos Apahavas nevű birtokból 400 hold területet a Chica herczeg úrbérései, de mi Szépvíziek, — miután Csstmíklós és Borzsovával történt megosztáskor nekünk jutott, — mi kimentünk és visszavettük a czivil románoktól és az e czélra felötöztetett román katonáktól, beszorítottuk a Comondó házba, lefegyvereztük s fegyverestől Csikszeredába kísértük és átadtuk akkori alispán Becze Antalnak.

Ekkor megkezdődött diplomatai úton az egyezkedés, de eredményre nem vezetett. Bepereltek s hosszas pereskedés után a magyar királyi Curia 68/93. számú döntvényével jogos birtoklásunk ítélte.

Birói bevezetést kértünk: 1894. év tavaszán a kiküldött bírósági végrehajtó Szöllösi Ferencz ki is szállott, mi hárman: Antal Domokos elnök, Miklós József-Mártoné és én e sorok írója Balás Lajos 3 tízes birtokosság notáriussa kimentünk, — s már értesítve lett Chica uradalom megbízottja jelenlétében, — miután a birtokot körüljártuk és határjeleket csináltunk, a végrehajtó a törvény nevében békés birtokolásunkba adta. Régi szokás szerint, — a hazulról vitt étel és ital mellett nagy majálist csaptunk a nemzetközi határon, — magától értetődik, hogy a román megbízott is részt vett a vendégségbe, — mikor elbúcsúztunk tőle egyebet nem mondott, csak annyit, hogy „most már tudom mi a székeley magyar vendégszeretet.”

Ilyen természetű a Besztercze Naszód magánvagyonja is, mint a Csíkvármegyéé s mégis tőlünk Csíkvármegyétől elvettek, — igaz visszaadták a szalmáját — de a Naszódiaikat nem csépelelték ki.

Amíg az örmények ide be nem jöttek, itt Szépvíz falujába más nemzetiségű nem lakott, csakis székeleyek.

1742 év tavaszán egy reggel arra ébredtek a székeleyek, hogy a jelenlegi örmény temető helyén — mely a Szakács családé volt, — sátrak vannak, — s jelentették is a katoná részén való bíró Becze Ilyésnek (mert a jobbágyoknak is külön bírájuk volt Péter Ferencz), hogy a mondott helyen sátrak vannak:

Ezzel a bíró úr a hitesseivel (tanácsosok) s az elmaradhatatlan somfapálczával a helyszínen temett. Szembe ment vele az örmény vajda Száva Péter, s jelentette, hogy ők Ázsiából Armánium tartományából jöttek, s kérte a bírót hogy engedjen 3 napi pihenőt és felelősséget vállal az egész karavánért vincolum (biztosíték) czímen átadott a bírónak 10 db. aranypénzt. —

Három nap elteltével a vajda engedélyt kért a bírótól, hogy engedje be hitsorsosait a faluba, hogy csecse-becse ingókat élelemmel a lakossággal kicseréljék; a bíró Becze Ilyés azt a választ adta, hogy a nemes communítást összehívja és a hozott határozatot még aznap tudomására adja. A nemes communítást azt a határozatot hozta, hogy: „miután 3 nap alatt illedelmes és becsületes jó viseletet tanusítottak, megengedik, hogy 3 nap a faluba bejöhessenek. Áruczikkekkel házalhassanak.” —

Három nap elteltével újra azon kéressel járult a vajda a falu gyülekeztéhez (népgyűlés), hogy a faluba megtelepedhessenek, felelősséget vállalván, hogy a falu megterhelhetése nélkül magukat fenn tudják tartani; ennek biztosítására egy arany poharat adott át a bírónak a gyülekezet jelenlétében.

Előzékeny viselkedésükkel úgy megszeretlették magukat, hogy kérésüknek helyet adtak és beengedték.

Települési díj czimén minden örmény család (nem mondja a fekete könyv, hogy hány család volt) 5 ezüst húszast kellett fizessen a falu perselyibe. —

Hogy meddig fizették, arról sem szól a krónika, mert ez időközben az örmények megkomásodtak a székelyekkel s ez megszüntette a taxa fizetést. — Kéz kezet mos!

Abban az időben hol az örmények most laknak, pusztatelkek és szántó földek voltak, csak Szépvíz patak két partján közvetlen voltak épületes beltelkek.

A faluba való megtelepedések, hól most Zakariás Jakab lakik, Lázár Lukács mészáros apja épített volt egy földszintes, tornáczos házat székely mintára (— mert székely kumája volt —) ahol Zakariás I. Antal utódi házuk van, oda épített volt Száva Péter, sógorával, Fejér Emánuellel egy akkori módi zsindeellyel földött házat, mely ház még a 80-as években is megvolt. A jeleni házat Fejér Sándor Csikvármegye utolsó magyar alispánja építtette.

Időközben Száva Péter örmény vajda megvette a Száva Kajtán-fele pusztateltet s arra építtette azt a lerombolt épületeket, — most piacztér. —

Temetőhelynek megvették a jeleni temetőből az első részt, mely a falué volt, azután vették meg a hátulsó részt egyesektől, kikkel újra megkomásodtak. —

Egyelőre építettek egy imaházat, hol most a papilak van.

A teljes Szent Háromság tiszteletére és imádására 1763 Egyezzerhatszázhatvanhárom évben építették a jeleni örmény szertartásu romai katolikus templomot. Az imaházat papilaknak átalakították, a papilak mellé építettek egy kántori lakot, most a 90-es években építették a papi, kántori és harangozólakást. —

Azt meg kell adni, hogy buzgó vallásos nemzet, a szegény, segélyre szorult nemzeti hitlersossát a Szent Háromság segélyegylet pénztárából piaci ár szerint segélyezi... (stb.)

A 19. század első évtizedeiben az ittlakó székely elődeink, hogy legelőjük elég legyen, az erdőköt irtották és pusztították legelőnek, mert akkor inkább marhatenyésztéssel foglalkoztak. — Nem bírván a Moldovával határos II. határ részt legelőnek átalakítani, a nagy erdőrengetegeiből más vidékről hívták be a jelenlegi csángó telepítvényeseket (csángóságot), de ezeknek is székely a ruházatuk, az ősi hun, turáni elődeinké s még ma is megtartják ősi viseletüköt.

Ezeket a hegyen túli Tatros folyó mellett telepítették le elődeink a Tatros jobb és balpartján levő lankás helyre, — ebből a szóból ered a Loki elnevezés, — hogy irtsák és pusztítsák az erdőségeket, hogy marháiknak legyen legelő és télire takarmány. Egyelőre nem fizettek páskum-pénzt. (Haszonbért.)

Mikör mindenik épített, volt legelő és kaszáló, külön-külön a zavarás kertbe tették. —

Ekkor felmérték a birtoktulajdonos elődeink a birtokokot, ki-

nek hány hold van bekertelve, minden hold után 40 sein krajcsár évi taxát róttak a telepítvényesekre.

Mikór a gyermekeik felnőttek, külön gazdaságot kezdeni azoknak is bizonyos területet adtak, hogy oda építsenek épületeket, de csak annak, aki megházasodott.

Ez így tartott, míg a telepítvényesek megkezdettek lépesedni, rendesen fizették a kirótt évi taxát (haszonbért.)

Néhai Fodor Ignác Csíksomlyói ügyvéd volt javára a telepítvényeseknek s ő fölbiztatva, hogy ne fizessenek haszonbért, hanem örökösön váltsák meg a tulajdonosoktól s ha nem hajlandók, ő kipereli. Szót is fogadtak az ügyvédnek s a haszonbér megfizetését megtagadták. Hiában volt minden fenyegetés, többeket kitelepítettek a házaikból, de Fodor ügyvéd törvényes úton visszalakoltatta.

Abban az időben úgy a közigazgatási, mint bírósági hivatalok Csik Somlyón voltak s még a fogház is a Clastorom — a Ferenczrendi zárdával szembe a székházába.

A telepítvényes csángók Fodor Ignác somlyói és Lázár Menyhért Gyergyó Szentmiklósi ügyvédek által keresetet adtak be a Csíksomlyai törvényszékhez, Szépvízi 3 tizes birtokosság ellen, folyt a per, egész a m. kir. Curiaig ment, minden forumon vesztett a birtokosság. A marosvásárhelyi kir. Tábla és Budapesti Curia is helyben hagyta a Csíksomlyói kir. Törvényszék azon elsőfoku ítéletét, hogy köteles a birtokosság — a telepítvényesek által eddig haszonbérbe birt területet és még hozzá 5 hold legelőt és erdőt, holdanként a taxa négyszeressét, tehát egy hold 1 frt. 60 krajczárért megváltás alá bocsájtani. Így jutott a hálátlan csángóság ilyen pityóka áron a mai birtokukhoz.

A székely és magyar fajnak egy jó, de rossz következményű szokás van a véribé: ez a vendégszeretet, minden idegent szívesen fogad a házába; megvendégli étellel, itallal s mikor a vendég jól ett és ivott, akkor ő akar a gazda lenni. — Jól mondja a közmondás: Ereszd be az idegent a házba s kiver onnan téged.

Bothavas, Csékehavas és Hosszusorok ezeknek a hegyen levő része kaszálók, az úgynevezett részfüvek.

Ezen havasoknak észak és dél felőli aljok erdős területek voltak, be a patakig, ezek ki osztattak nyilankint a 3 tizesi jogosult székelyeknek, egy nyílrész 7 $\frac{1}{2}$ hold, az úrbéresek (jobbágyok) csak felit kaptak.

Az 1873. és 74. években méretett fel kataszterileg az összes Erdélyben. Eddig az időig nem volt telekkönyv Erdélyben, csak minden falunak egy „divíziós” könyv, melyben folyó szám sze-

rint voltak meg a szomszédosított birtokok bevezetve. Ez a divíziós könyv a falusbirónál volt a faluházánál.

Sajnos ezen könyv elkallódott, gyermekkoromban láttam mint csiksomlyói diák többször lapozgattam benne nagy vacatió (nyári nagyszünidő) alatt.

Az említett helyszínelés, illetve katasteri felmérés az egész Erdélyben 1874. évben vitetett keresztül s ebből a kataszteri ivекből rótták ki az adót, melyben a birtokok osztályozva voltak. I—XI osztály volt, eddig az időig Erdélyben nem volt földadó, ezt az unió csinálta, mikor Magyarországgal egyesültünk, Bécsi Kamarilla műve volt ez is sok más egyéb rosszal.

A felmérést Csikszentmiklósi Ambrus József okleveles mérnök — kinek azután elméje elborult, egy furulyával járt a szomszédos községekbe — és Csikszentmártoni Miklós Pál birtokrendezési mérnök eszközölték; bizalmi és becslési férfiak id. Deák Elek felső és Miklós Márton voltak.

Mikor megosztottunk Csikszentmiklós és Borzsovával, nekünk jutott: Áldomás, Papój, Csapádszád, Apahavas, egészen; Ugrahavas, Farkashavas, Gerendus, Áldomás, Aranyos, Siposszól, Sánczpatak és Csülemérnek fele.

Ezen utóbbi hat havast — melyben mi Szépviziek felesek voltunk, átengedtük, illetve odaadtuk Csikszt. Miklós egyházmegyének, hogy kepefizetés (pap és kántori bér) alól felszabaduljunk a következő feltételek mellett:

Csikszentmiklós, Szépviz és Borzsova egyházmegyéhez tartozó hivei 1877 évig az egyházi személyzetnek, pap, kántor és harangozónak, természetbenni kévés gabonát és fakepét adott — az egyházi tanács által meghatározott arányban.

Boldog emlékü Sántha Imre esperes plébános halála után néhai Bálint Lázár Csiksomlyói főgymnazium subrégense (aligazgató) választatott meg papnak, én akkor 1877-ben II-ik gymnazista deák voltam.

Mikor az első kepefizetés megtörtént, azt mondotta az új pap, hogy ez így nem jó, ebből nem lehet megélni, csak tengődni, ezt édesapámnak mondotta a házunknál s a hiveknek is nagy teher.

Hisz elődje Sánta Imre is sokszor panaszkodott a szegénységéről, a templomban is a szószékről is elkeseredve mondotta a hiveinek: — Édes hiveim, ha haragusztok az öreg papotokra, ne töltsétek ki a bosszútokat a nekem szánt kévéken, hisz ők nem hibások, ne verjétek a csűr odrához őket, hanem úgy adjátok az öreg papotoknak, ahogy a jó Isten nektek adta.

S még egyre kérlek, édes hiveim, ha mentek Farkas havas-

sába erdőbe láért, ne mondjátok egymásnak, hogy hol csapsz ki? — a papén; hol vársz meg? — a papén; hol etetsz? — a papén; vajegyszer csapjatok ki a kánlorén is, — mert az egyházmegye Hevederben adott egy nagy kaszállót a papnak és kántornak, s ez a hely a Farkasba vezető út mellett van.

Az új pap Bálint Lázár meggyőződött, hogy az Egyházhoz tartozó birtokosságoknak nagy kiterjedésű havasai vannak, az egyháztanácsot összehívta gyűlésbe és a tanácsnak a következő javaslatot tette:

„Kerestessék meg a három község birtokossága, hogy adjanak havassaikból annyit, hogy annak jövedelméből hogy az egyházmegye személyi és dologi kiadásai fedezhetők legyenek s ne kelljen a hívek képét, úgymondva egyházi adót fizessenek.”

Az említett községek ezen megkeresést magukévá és megfontolás tárgyává tették, gyűlést hívtak össze Szépvíz községe házához, meghívták a képviselőket, az értelmesebb és idősebb embereket és az akkor indítványozó Bálinth Lázár és az egyházmegyei tanácsosokat. Megjegyzem tájékozással, hogy akkor még a havasokat közösen birtokoltuk: Szépvíz $\frac{1}{4}$, Csikszentmiklós $\frac{1}{4}$ és Borzsova $\frac{1}{4}$ részben. Csak azután a 80-as években osztottunk meg. — A három község birtokossági képviselői kimondották, hogy a kérést, illetve a javaslatot és olyan alapot ajándékozik az egyházmegyének, hogy annak jövedelméből az egyházmegye személyi és dologi kiadásai fedezhetők lesznek örökidőre s még marad meg belőle.

A három község birtokossági képviselői, irástudói és vénei, a nép jóváhagyása reményében odaajánlotta az Egyházmegyének a következő havasokat: Sánzpatak, Gerendus, Csülemér, Siposszól, Áldomás és Arannas havasokat, oly feltétel mellett, hogy a jogosult egyházmegyei hívek semminemű képét, vagy más egyházi terhet ne fizessenek és ne hordozzanak, — s ha idővel annyira felszaporodik a vagyonszüvelme, hogy az Egyházmegye személyi és dologi kiadásait fedezi, a fennmaradó és nélkülözhető összeg az egyházmegyei jogosult híveknek időnként egyenlő arányban osztassék ki.

Ezen határozat alapján szerkesztett *Alapító levél* 6 példányban kiállítatott, mind a három községben kihirdettetett és azt a nép teljes meglegedés és örömmel tudomásul vette és elfogadta s megerősítés végett az erdélyi püspökhöz felterjesztetett.

Jóváhagyás után egy példány a püspöki levéltárban maradt, egy példány az Egyházmegyének, egy példány az alapító községek birtokosságainak, egy példány pedig, hogy az Egyházmegyére irassék a bekebelezési kéréssel a Csikszeredai telekkönyviha-

tósághoz beadatott. Ezen fontos esemény történt az Úrnak 1877. és 78. esztendejében.

A 80-os években történt megosztozás előtt 1873 évben hozatott magyar közigazgatási törvény, mely a faluknak község címet adott, a falusi nótáriusok helyett kör- és községi jegyzői állásokat rendszeresített, a vármegyéket járásokra osztotta fel az új törvény, Csikvármegyét 5 járásra osztotta fel: u. m. Tölgyesi, Gyergyószentmiklósi, Felcsiki, (Szépviz székhellyel), Csikszeredai központi és Csikszentmártoni szolgabírói járásokra. Mi Szépviz, Szentmihály, körközségek első körjegyzője néhai édesapám Balás Lajos volt egész haláláig. (Azelőtt dulló.)

No már most: Szépviz község mint erkölcsi testület lettünk, de a községnek nem volt más jövedelme, csak a külső és belső piacz vámszedői jogából befolyt pénzek; a személyi és dologi kiadásokat nem volt miből fedezni, egy pár évig Szépviz 3 tizes birtokossága kasszájából fedeztettek a községi kiadások. De napról-napra szaporodtak a községi kiadások az új közigazgatási törvény rendelkezései alapján.

Fenyegetőztek a felettes hatóságok, hogy pótdót vetnek; hogy pótdót ne vessenek: nem volt más mit tenni, a 3 tizes székely birtokossága a községet is kiházasította, hogy legyen miből fedezze a község kiadásait.

Nem mint köteles részt, hanem jószántából odaadta: Farkas-havas legelő- és erdőterületet, Mákovina, Bükkloka, Bükkészka, Csapó, Czakó, Nyestepataka, Szermászó dülő egész területet a hegyen innen örökösön, mert ez a háromtizes olyan magán vagyon volt, hogy annak mikénti használatába semminemű felsőbb hatóság nem szólhatott bele; adhatott el, vehetett, szóval szabad keze volt vagyona kezelésére.

Adtunk az egyházmegyének, a község, mint erkölcsi testületnek, akkor nekünk még maradt a 3 tizesi jogosultaknak: Csapászád, Kerekbükk, Papój, Áldomás, (ebből is az Agrár az igénylőknek 900 holdat), Apahavas, Ugra, Bothavas, Csekehavas és Hosszusorok. Bothavas, Csekehavas és Hosszusorok, ezeknek a tetőn levő északi és déli oldalai kaszálók, az úgynevezett részfűhavasok.

Ezen három részfűhavast a háromtizesi jogosultak forgólag használták, minden tizesnek volt egy havasbírója, kinek fizetése egy részfű volt, s még az a privilégiuma volt, hogy a havasba, ahól neki tetszett, ott mérte ki a részfű részeit; ezeknek a részfűveknek a megkaszálása csak akkor történt, mikor egybeült saját helyeiken a szénát Szent István helén megcsinálták és hazahordták.

A részfűre menés egyszerre történt, megjegyzem, úgy osztották be, hogy 2 tizes egy héten és egy tizes a más héten, mert a régi jó öregeink előrelátólag arról is gondoskodtak, hogy egy tizes honn maradjon, ha netán lúzeset lenne a faluban, ne maradjon férfi nélkül.

A részfűre menés hasonlított egy nagy májálishoz. Szombaton süttek, főztek a fehérnépek, kalácsot, húst, töltelekes zöldkáposztát, mézes pálinkát készítettek, másnap már virradatkor menni kezdettek a felpakolt ökrös szekerek, később a lószekerek, hogy délre ott lehessenek, — mert 20—25 kilométeres utat kellett megtenni, — és már délben kezdődött a felmérés, a mi következőleg történt:

Két szénahordó kötelet összetoldottak, megmérték, hány öles, akkor elévette a havasbiró a listyát, hogy hány felé mérjék; megjegyzem, hogy az úrbéresek (jobbágyok) félrészt kaptak.

Voltak a havasban olyan részek, hogy azt felmérni nem lehetett, de megvolt állapítva, hogy hány részbe számít, ezeket a tavaszi tizes gyűlésen elárverezték s a ki feltartotta hány részfűbe, ha annyi részt nem tudott egyesektől beszerezni, a hiányzó részeket a tizes által megállapított 1 vagy 2 forintot kellett fizessen a tizes perselyibe; a ki részfűfarkat tartott, az akkor használta, mikor akarta.

Most ebből kiszámították, hogy hány öl széles rész jut egynek. A kötelet megmérték és kezdődött a mérés; ahol rövid részek voltak, ott két kötéllel mérték.

Minden embernek a kezébe egy csap vagy faág volt, oda még 4—5 ember is akart ágot szúrni, hogy oda neki mérjék, még biza verekedés történt, de a havasbiró erélyes fellépése elintézte, melyiknek mérődjek?

Felmérés előtt szeszes italt inni nem volt szabad. A kirészfűfarkat tartott fel, s ki nem tudta szerezni a kirótt taxát Szt. Mihály napjáig (szeptember 29) a havasbirónak be kellett fizesse.

Éveken keresztül ezen pénzekből mikor mennyi begyűlt, fel tizes egy 75 kilós, illetve fontos harang megvásárlását határozta el, mert akkor még nem volt felépülve a jelenlegi nagy magyar templom.

Ebből a pénzből hozta volt néhai édesapám ezt a harangot Segesvárról, mikor a borszüretre járt. Fel is lett szerelve, de a világháborúba azt is elvitték; a jelenlegi harangot az egyházmegye adta.

Mikor aztán a részfűfelmérés estére befejeződött, csoportonként feltűntek az őrüzek, kezdődött evés, ivás, éneklés.

Jóreggel már hallatszott kaszafenés és éneklés mellett a ka-

szállás; ha valakinek panassza volt, ment a havasbíróhoz s személyével és tekintélyével a vitás ügyet békével elintézte.

Én édes Istenem! Hova tűnt el a jóvilági élet?

Részfüvet csak házasembernek adtak.

Az új házasember mikor gyűlés volt, levette a főbelijét, előlépett az asztalhoz, hol az öregebbek ültek s kérte, hogy miután ő is megnejesedett, sziveskedjenek a nevét a részfülistyába bekaparintani. „Beiratási díjba ezennel leteszem a szokásos egy kupa házi szőltes pálinka árát” — mit a nemes tizes tudomásul vett és a listyába a nevét bevezette.

Csak én voltam az a szerencsés halandó, hogy legény létemre részfüvet kaptam, mert azt mondja a 3 tizes constitucios könyvének 4-ik cikkelye, hogy csak az kaphat részfüvet, aki meglázasodott, mert a ki nem házias, az még nem ember, csak akinek felesége van. De tekintelbe vették, hogy a tizes jegyzőkönyvét én vezetem, a számadást is én csinálom és azt, hogy fellizes érdekeit a 3 tizesi képviselőgyűléseken mint 3 t. birtokossági notarius és képviselő megvédtem és megvédek: ilyen nagy országos érdemeimért kellett a Constitutio 4-ik cikkelyét megszegni és a részfülistyába beírni. Ezt a 30 cikkelyből álló törvénykönyvet elődeink maguk készítették, aki ez ellen vétkezett, arra vonatkozó cikkelyek szerint büntették.

A juhnyáj-havasok: Farkas, Csapádszád, Papoj és Ugra a 3 tizes székelbirtokosságnak 4 juhnyáj társasága használta és használja ma is forgólag, Komjáth havassába pedig a meddű szarvasmarhák és lovak legelnek.

Mindenik juhnyáj társaságnak van egy esztenabirája, ki intézi a társaság ügyeit, dotatioja egy juhtej 16 régi font sajt, *ma 9 kilós*.

Mikor bácsot (major) kellett fogadni, az esztenabíró a saját házához összehívta a juhtartó gazdákat; az ajálkozó bács akkor előadta, hogy ha a nemes tizes befogadná, beállana bácsnak a folyó év nyarára s ha az egyesség létrejött, a következő szerződés kötött:

„**Bácsfogadási szerződés:** 1. A tizes juhnyáj társasága és N. N. bács között a mai napon a folyó 19... év Jakab napjától (május 1.) ha az idő engedi, ha nem május 5-én a juhokat a fel-fogadott bács összeszedi és őrizetbe venni és a havasba hajtani s olt 19... év Szent Mihály napjáig (szept. 29.) fejni és gondosan őrizni.

2. Köteles a bács minden juh után, a melyik nyíráskor — Pünköszt két napján egy porció (*ma 2 deczi*) tejet kiadja, 16 régi font, *ma 9 kiló* sajtot és minden juh után egy ejtel — régi kupa

ordát adni, ezenkívül 5 juhtej meddű sajtot. Az első heti 21 fejéből csinált sajtot a juhnyájtársaságnak adni, azt a társaság eladja s ebből veszen kenyeret és bocskort a pásztoroknak és sót a juhoknak.

3. A bácsnak 12 drb. szarvasmarhát, 24 drb. juhot és egy drb. háts lovat szabad a havasba legeltetni.

4. Ha betegség ütne ki a nyáj között, köteles jelenteni az esztenabirónak, ha 20 darabon felül van a beteg juh, akkór a bács kéréssel járulhat a társasághoz, hogy a 16 fontból engedjenek le.

5. Ha betegség, vagy vadállat által elpusztult juhnak vagy valami csüggét, fejét, fülét, mely meg volt jegyezve, a juhelhányáskor elétudja mutatni, azt nem kell megfizesse, ellenben, ha semmit sem tud megmutatni, azt meg kell fizesse, vagy más juhot kell adjon a károsnak.

6.) Ezen szerződés 2 példányban kiállítatik, 1 példány a bácsnak, egy a társaság esztene bírójának adatik. Kelt és aláírás."

A meddű juhoknak és a bárányoknak is fogadnak pásztort. Ennek semmi dotatiója sincs egyéb: 6 drb. szarvasmarha és 12 drb. juhnek szabad belegelni a havasba. Ezen belegeltetési jog csak azokra vonatkozik, kik nem jogosultak a 3 tizes vagyónához; legtöbbnyire csángókból kerülnek ki, kiknek marhájuk van, de legelőjük nincsen s azért állnak be bácsnak, hogy marháik legyen hol legeljenek. — Ha pedig 3 tizesi a bács, annak, ha 100 drb. marhája, juha vagy lova van, szabad belegeltesse a havasba, de csak sajátját, más idegenét nem szabad.

Még van az úgynevezett „borjukert” az esztene közelében, hol a beteg és sánta juhok és borjuk. A juhosgazda csak akkor mehet a sajtiáért, ha az esztenabiró szert ad és átadja neki a jegyet.

Ez a jegy egy 6—8 czm. hosszú és 2—3 czm. vastag gömbölyű fadarab, kétfelé hasítva és mindkettőn egyforma rovások, egyik darab az esztenabirónál, a másik a bácsnál van; akinek szert ad, odaadja a jegyet, az a bácsnak előmutatja, csak akkor ad sajtot; mikor hazajő, a jegyet visszaadja az esztenabirónak. Jegy nélkül nem szabad sajtot adjon a bács. —

Régebbi jó békevilágban megnyirett juhot nem adtak be az esztenába a juhos gazdák. Egyszerre egy napon mentek juhnyirni, rendesen Pünkösöd másod napján. A melyik juhos gazda bejelentette, hogy ő menyen gyapju alá, — annak az az értelme, hogy ő szekérrel menyen és az összes juhoknak gyapját, kiki külön zsákba téve, ő hazahozza. Ezért verdődnek is, mert a gyapjas juh tejéből készült sajt és orda sokkal vajasabb, mint a meg-

nyirt juhé. Azért mondják, „az én tőröm azért vajasabb, mert gyapju alól való.“

Istenem! Ez a juhnyírás is a régi szőttes világba egy vig májális volt, — mivel a falutól a juhnyájhavas 20—25 kilométer távolságra volt, leginkább fiatal házasságú emberek, menyecskék, legények és leányok mentek.

Énekszó mellett mentek, nyírtek és jöttek haza gyalogszerbe. Akkor a leányok is tudtak nyírni, de mostani leányok (kisasszonyok) nem hiszem, hogy tudnának nyírni juhót, csak a hajukot, de még azt sem, azt is a beretvások nyisszentik le derékba s beretválják fel a nyakukot. —

De különben is nem a mostani divatos, térden felül erő tyúkhorító kas formájú sérvkötővel ellátott köntöshöz való munka, — ha ebbe a mostani czirkusi ruhába nyírni lekuporodnának, meglátszanék a ki nem mondható testrészük, — de pardon! Nem látszodnék meg, mert ott a csipkés bugyigó, ez megvédi minden kíváncsi szemtől a látnivalóságot.

De bocsássanak meg a kurta köntösös *honn* leányok, ha akarnak, s ha nem annyi, — hogy én juhtenyésztésre akarnám kényszeríteni, — világért sem, mert ez a munka csak a muhar és házi szőttes rokoját s rámás csizmát viselő itthon valóknak való munka, de hogy is lehetne kitenni annak a veszedelemnek, hogy abba az árnyodt formájú, sarku juhbőr félcipellőbe és báli, kurta szellőt átteresztő köntösbe s félrecsapott madárijesztő nem kalapnak nevezhető fejbélbe Csapádszadsorkán, Ugrapatakán, vagy Szénásúton felcsipeszkedjenek. — Jehova mentsen meg a meggondolásától is. — Ma már a csoportos és egyszerre való nyírás néhai lett. — Most márcziusba még itthon megnyírják egyesek a juhaikat azzal a vak előrelátással, hogy a bács ne tépje le nyírásig a gyapjat; ezt a jó akaratot a bács azzal honorálja meg, hogy a tejnek a felét leszedi a küpillőbe magának s vaját csinál belőlle s aztán az előre nyírók prüszködjek ki az össze nem tartó, több pártra szakadó sovány tőröt.

Ez is egy új neme a civilizációnak.

Elmondhatjuk most:

Szolgálóból kisasszony lett;

Seprű helyett napernyőt vett.

Most már térjünk át Szépvíz 3 tizes volt székely katona, nemes és volt úrbéres közönsége birtokosságának a legfontosabb és legérdekesebb tevékenységére: a *templomépítésre*.

Az 1876 őszén a telepítvényes csángóság a megváltott birtokok után kezdték fizetni a 3 tizes pénztárnok Antal Mihály kezéhez a váltságösszegeket. — A váltságösszegeből begyűlt 37.640

forint. Ennek az összegnek egy részét, — rövid időre, — a jogosult egyéneknek 4 százalékos kamatra kölcsön kiadták, a többi pénzt letették, mivel már akkor megvolt a szándék, hogy templomot építsenek, hogy ne kelljen a hiveknek Csikszentmiklóstra és az örmény templomba járni, hogy Isten ígését és szent misét hallgasson.

Sok vajudás és készülődés után 1878 évben Gyergyó Csomafalvi Kiss Sándor építész tervrajza és költségvetése alapján árlejtést hirdettek.

A birtokossági közgyűlés úgy határozta, hogy az építéshez szükséges anyagot ad a mi szükséges; követ, téglát, meszet, fát, deszkát és földcserepet, csak a felépítési munkát bocsátja árlejtés alá.

Ekkor megkezdődött a szükséges anyag beszerzése. — Minden ember, ki 3 tizesi jogosult s igavonó állattal bír, egy öl követ bekell hordjon. A jobbágyok félölet. A kinek igavonó marhája nem volt, azok hányták a bányákból a követ, — azért kellett ennyi kő, mert nemcsak a fundamentum kő, hanem az egész dereka fel a bolhajtásig tiszta terméskőből van építve. — Ezenkívül egy napi közmunkát kellett leróni a fundamentum kiásására. A jobbágyok itt is félnapi közmunkát tettek. —

Mikor minden anyag be volt szerevezve, az árlejtés is megtörtént. 1879 március 2-án. Az árlejtésre több ajánlat és vállalkozó jött, de miután Kiss Sándor tette a legolcsóbb ajánlatot, neki adatott ki a templom építése: ajtó és ablakokkal, készen lemeszelve. — A fennirt 1869 tavaszán hozzá is fogott az építéshez. Ez évben felépítette a derekát, torony és bolhajtás nélkül és földel alá tette. Miután az idő lehűlt, az építés megszűnt, hogy tavasszal újra hozzáfogjon az építéshez. — Eljött az 1880 év tavasza, de a munka nem vette kezdetét. Írtak neki s erre sem, az építelő bizottság 2 tagját küldötte be Gyergyóba a birtokosság: Kiss Sándorhoz. Hogy mit csináltak, hogy csináltak, írásban nem foglalták: nem tudom. — A kiküldöttek hazajövele után Kiss Sándor vállalkozó a munka folytatásával írásban felmondott, azt hozta fel mentségül, hogy a költségvetés csinálásával nagyot tévedett s a mennyiért elvállalta, az ideig végzett munkára kifizette s nincsen pénze, mivel a munkát folytassa és kifizesse. —

A tűzhalált szenvedett számadási könyvből tudom, hogy az építést 28.968 forintért vállalta volt el. Nem czélom ezen iratomban senkit rágalmazni; hogy míg a munkát be nem fejezte, az egész vállalati összeget kifizessék, ez már a lehetetlenségek közé tartozik, — s az sem lehetséges, hogy a vállalkozó az egész összeget előfizette, hisz semmi anyagot nem kellett vegyen, csak

a munkabéreket kellett fizesse. Az akkori pénzvilágba nagy pénz volt 28.968 forint. Ebből maradt neki is, jutott másoknak is. De hagyjuk ezt, a halottakat ne bójgassuk, hadd nyugodjanak csendesen a templomépítésnél szerzett babéraikon. — Dixi!

Hogy a világ csúfjára ne álljon csonkán, a 3 tizes birtokossága elhatározta, hogy a 3 részfűhavast felkell mérni 50 ölenként s ki kell adni egyeseknek a Sije nevű legelőt, melyet az Antalok birtokoltak haszonbérre és a Kúrtasorok (Ugrában) nevű erdős és legelő területet elkell árverezni örökösön, mikor ez megtörtént, s a vételárak befolytak, 1889 évben újra árlejtés hirdettetett a templomépítés befejezésére, persze az anyagot a 3 tizes birtokossága adta, mert a mi még anyag megmaradt volt, hogy megne semmisüljön, rossz ember ne tegye káré, apránként, mint a hó, elolvadt: állványok, vaskapcsok, mész, fűvénny, kő, téglák, stb. — ebből többen építkeztek.

Ezek helyett közmunkával és pénzzel kellett beszerezni újra az anyagot.

Az árlejtésen a templomépítés tovább folytatását és befejezését Görgényüvegcsüri id. Szász István építész, a jelenleg itt lakó Szász István édesapja vállalta el, ki elvállalt kötelezettségét fia segítségével hűségesen és pontosan a tervrajznak megfelelően, lelkiismeretesen az 1891. évben befejezte és átadta a 3 tizes teljes megelégedésére. Fia: ifj. Szász István itt is maradott, mert ide házasodott, megkért egy jó módos egyedülvaló székely leányt — s miután fiu-leány volt, több testvére nem volt — mint fiuleány után férje ugyanazt a jogosultságot kapta, mintha itt született volna.

Ugy-e Pista igaz! —

Ezek után következett a templom belsejének beruházása: oltárok, harangok, orgona és székek stb.

A padokat (székek) néhai Erőss Lajos asztalos, Szathmáry Ignác és Miklós Gergely csinálták, mert ők tették a kedvezőbb ajánlatot. Ajtókat, ablakokat Miklós Dénes csinálta.

Nem rajz után csinálták, hanem én, a sorok írója indítványára a Csiksomlyói Kegyetemplomba lévő padok mintájára készült.

Az orgonát brassói Nagy József orgonaművész készítette, be is vált; mert még ezideig nem kellett renoválni.

A harangokat és állványokat Pozsonymegyéből a Schöllhoffer s fiai haranggyárából rendelték. Itt is történt csalafintaság.

No de az oltárral becsaptak alaposan, a vállalkozó Rimer Ede és czinkostársai. nem azt az oltárt szállították, melyiket a rajzmintákból választottunk, hanem ebbe a szép és nagy templomba azt a régi, más templomból kiselejtezett s bemázolt oltárt

de a szobrokat a háromlizes pénzlárából vettük, a vecsernyeszéket özv. Działkievics Jánosné sz. Daniel Veronika, a nagy luszttert Borospataki Antal István, a kisebb luszttert pedig özv. Rózsa Györgyné, szül. Karda Zsuzsánna ajándékozták, — a keresztlúti képeket a Szépvízi Mária Társulat adta.

A templomépítés — 10 évi megszakítással — 15 évig tartott, míg végre megértük azt a boldog és emlékezetes napot, hogy 1894 június 27-én — Egyezernyolczszázkilenczvennégy Junius huszonhegedikén Szent László napján — kinek tiszteletére és emlékére és az egy igaz Isten imáadására épült — felszentellessék s ájlatatos szívvel énekelhettük a magasztos: Te Deum laudamust és a Gloria in coelis Deo-t.

Most már sok küzdés, fáradozás és nagy anyagi áldozatok árán van szép, magasztos és felszentelt templomunk, csak papi és kántori lak kell; ezt is vettünk. De a templomba és a lakásokba pap és kántor is kell.

Töbrendbeli kérdésünkre a püspöki hatóságtól egy válasz jött Fábián kanonok püspökhelyettes aláírásával, hogy jelenleg nem tudnak adni: mert papszűke van. — Nohát azt mondtuk erre, hogy várjuk meg még a 7 bő esztendőt, hátha jó paptermés lessz, de hiába vártuk, nem lett.

Ekkor felkerekedtünk a hívek megbizásából 6-on: Deák Elek, Antal Domokos, Miklós József, Antal Gyula, Mihály Domokos és én, e sorok írója — Balás Lajos, — de előbb Fejér Gerő kanonok urat levélben értesítettük, hogy menyünk, — s éppen Gyulafehérvárra becczentünk. Mikor megérkeztünk, az állomáson várt Fejér Gerő.

Másnap a Fejér Gerő vezetése mellett megjelentünk a püspök úr előtt, — mikor bementünk a fogadóterembe, s a püspök meglátott hat fehérharisnyás székelyt, örömkönnnyel teltek meg szemei, mindnyájunkot, kik kezét csókoltunk, balkezevel magához ölelt, — mert értesülve volt, hogy mi járatban vagyunk. — Deák Elek, mint legidősebb — szóval eléadta kérelmünköt, én pedig átadtam az írásban foglalt kérést. — Minden hosszas ceremónia nélkül szívhez szóló szavakkal ezt mondotta

— Hogyne adnék nektek, kedves gyermekeim papot, mert személyesen láttam, hogy szép templomot építtetek s jó keresztények vagytok, hogy onnan a keleti határszéljéről a déli határszéljire zárandokoltatok, hogy adjak nektek lelkipásztort, hogy titeket pásztoroljon; megis mondom még a nevét is: Németh Gyula segédlelkész Lemhényen Háromszékmegyében, jó pap, becsüljétek meg, de nem is kell erre figyelmezlesselek, láttam otthonotokban, hogy jó keresztény katolikusok vagytok, látszik szép és

ép nagytermeleteken, hogy bennetek ép lélek lakozik.

Ennek befejeztével ott marasztott ebédre, ott volt a püspök kedves ezüstszinű haju szép édesanyja a fia mellett, mondogatta: csak egyetek édes gyermekeim, egyetek! — Mikor az ebédnek vége volt, a püspök visszavonult szobájába. A titkár bejelentett, hogy búcsuzni akarunk. Fodgadott, de olyan búcsuszavakat mondott, hogy mind könnyes szemmel jöttünk ki szobájából. Onnan mentünk a Munkácsi népkertbe Fejér Gerő kalauzolása mellett, hogy könnyeinket letöröljük, velünk jött Zlamál Gusztáv püspöki hitszónok is.

Délután 3 órától éjféltán 4 órákorig törülgettük — muzsikaszó mellett, — nem szemeinket, hanem szájunkot, előbb sörös, később boros poharakkal. A két pap már 12 órákor eltávozott. —

Gyulafehérváron akkor tudtuk meg, hogy kéréseinkből egyet sem látott Gróf Majláth Gusztáv Károly püspök úr Ónagyméltósága, mert Bálinth Lázár Csíkszentmihályi akkori plebánosnak nagy pártfogója volt Fábián kanonok s ő tette félre a kéréseinket — Bálinth Lázár kérésére, mert ő nem akarta, hogy nekünk külön papunk legyen. Így lett Németh Gyula egyelőre expositus lelkész s később a Szépvízi róm. kath. plebánia első plebánossa és Petres Tamás kántor.

Azon Szépvíz 3 tizes székely birtokosság magánvagyonához jogosult családok nevei a következők:

Ambrus	Czáka	Ladó	Úrbéres
András †	Czikó †	László	jobbágyok:
Antal	Deák	Lukács	Fazakas
Balás	Domokos	Mihály	Nagygyarmati
Bálint	Eröss	Miklós	Nagy
Bara	Ferencz	Pál	Húber
Becze	Gál	Petres	János
Bíró	Gergely	Rancz	Kondra
Bogos	György	Sántus	Kuna
Barabás	Ilyés †	Szakács	Nagy
Boros	Imre	Szatmári	Péter
Bocskor †	Kovács	Tamás	Somodi
Csáki	Kuna		Sebestyén
			Szász.

A †-tel jelzett családok kihaltak.

A jogosultak közé számíttatnak azon egyének, kik fiu-leányt vettek feleségül, u. m. Kúrkó Lajos utódi, Kúrkó Bertalan utódi, Bocskor József utódi, Szász István és Sándor Domokos.

Mihály Ferencz, Mihály István és Mihály János (varga), Kuna Miklós, Kuna András, mint jobbágyok benne vannak ugyan a listába, de miután görög katolikusok, a templomépítéshez nem

járultak hozzá semmivel, úgyszintén a Vizoli (Papnyikó) család sem, mert ők is görög katolikusok.

Ugyan nincsenek benne a jogosultak névsorába, de templom-építéshez hozzájárultak egy-egy ől kőnek az árával 4 — Négy forinttal: Jancsó Károly, id. Kozma János kalaposmesterek, Bartha István, id. Bartha Antal és Bartha Gergely római katolikus székelv atyáinkiai.

Nagy hibát követett el — nem tudom, ki volt — mikor a templomot kifestették, a sancluarium feletti írást bemeszelték, ha jól emlékszem, az volt írva:

„Hivők révre találunk itt mennyei révre, hol kipi-henve lellkünk úgy küzdeni lessz erősb.”

Ezen feliraltban a templomépítés befejezése éve volt a vörös betűkkel jelezve. A vörös betűk $M=1000$, $D=50$, 7 nagy L, 7 V és 6 I egyes, ezek romai betűk, illetve számok. Az $L=50$, $V=5$, $I=1$ tehát szorozva és összeadva 1891 évet adja ki. — Most a templomon sehöl sincs meg az évszám, hogy melyik évben építették és ki; mikor bemeszelték, a torony ablakánál felirták: 1891, de már az idő viszontagságai lemosták. Az okmányok, a forgalomban lévő pénz nemekkel az alapkőben vannak. Azokat Édesapám Balás Lajos tette oda hivatalosan. —

(Ott van az örmény templom tornyán az utca felől, bele van vésve egy faragott kőbe az építési évszám 1753.)

Ma már befestették, helyén való s üdvösséges volna egy márvány, vagy gránitkőtáblára bevéselti, hogy

Ezen templomot építtette a Szépvízi volt Székely Katona, nemes volt úrbéres 3 tizes vagyonához jogosult birtokossági székely római katolikus hívek saját magánvagyonukból. — Építése kezdődött 1879 és befejeződött 1891 évben. Felszenteltetett 1894. Junius 27-én Nagyméltóságu Gróf Majláth Gusztáv Károly Erdélyi püspöksége alatt. —

Ezt a táblát a templomban a legláthatóbb helyre a falba beillesztenék, hogy tudja, az utánunk következő nemzedék: Ki építette és melyik évben.

Az a hely, hol most a templomunk van, az innen Csikszat. Lélekre szállott Szakács Józsefé volt; mikor a magyar nemzet az az 1867 évben függetlenségét és önállóságát visszaszerezte, megvásárolta, illetve egyezsége lépett Szakács Józseffel, hogy azon területet adja a 3 tizes birtokosságának — pénzért nem adta hanem azt az ajánlatot tette, hogy hajlandó oda adni, ha megengedi birtokosság, hogy az ő saját szarvasmarhái, lovai és juhaitavasztól őszig a havasba legelhessenek. A 3 tizes ezen ajánla-

tot elfogadta, de csakis az ő sajátját, gazdag ember s sok marha állománya volt. — Erre azért volt szükség, mert a falunak nem volt iskolája, Csikszentmiklósról az akkor Kántor Aikler József által tanított iskolába jártak át a Szépvízi gyermekek feltaristnyálva, reggel elmentek s este jöttek haza, ott tanultak írni és olvasni. —

Fenntírt helyre épített a 3 tizes birtokossága faragott fából 3 nagyszobás iskolaházat, kettőbe a fiú és egybe a leánygyermek-járak; ebben az iskolában ismertem meg én is az *i* betűt.

Ezután, hogy a templom felépült, vásároltatott meg a templomon felüli pusztai terület néhai Ferencz Elek és Péter utódaitól. A Ferencz Domokos utódai által használt kertnek is fele a birtokosságé. — Szakács József elhalálozván, utódainak már nem volt annyi számu marha állományuk, hogy itt legeltethessék, ottvaló egyesektől fogadtak fel marhákot legetetési díj ellenében, de ezt csak egy évben tudták keresztül vinni, mert már tudomásunkra jött, hogy azok a marhák nem a Szakács utódaié, hanem oda Csikszentléleki egyes lakosoké voltak. — Következő év tavaszán újból felhajtottak egy sereg juhot, szarvasmarhát és lovat, de nem engedték be a havasba. —

Ügyvéd bátyjuk Szakács Balázs által beperelték a 3 tizes birtokosságot, a per folyt sokáig, de minden forumon elvesztették a pert, az apjukkal kötött egység alapján. — Ezen kölcsönös egyezséget: néhai Deák Elek felső szerkesztette, úgy régi módiasan körülírva ügyesen egyértelműen, még a testvér fiskális jogutód sem tudta félremagyarázni.

Mig az Olt vizét Tusnádnál a hegy levágatásával le nem eresztették, a mostani egész Csík egy nagy tó volt, melyben halak, különösen sok volt a csikhal: erről nevezték a megyét Csíknak. Addig elődeink a hegyeken laktak, inkább marhatenyésztéssel foglalkoztak, még most is a szépvízi hegyeken: Pogányhavas, Kishavas, Szeremáshó, Vakhavas, Fügéshegyek stb. látszodnak a szántóföldek és azoknak muszáji. Mikor kezdettek kiszáradni a hegyek alatti lankás helyek, hozzá fogtak elődeink azt gabonatermő helyeknek miveln.

A régi mondák és regékből olvastam, hogy mikor Szent László magyar király a pogányokat innen kiűzte, a lovát megittatta a kristály tiszta vízből, azt mondta: Ígyál édes lovam ebből a szépvízből, innen kapta a falu Szépvíz nevet. — Így történt a ma Nád dülönék nevezett szépvízi káposztás kerttel is. Itt sem termett semmi egyéb, csak nád, erről kapta a Nád nevet.

Székelv elődeink ezt lecsapolták, a mi mai nap is látszik: egyszer a Nád közepén, a Nagyfiak utcájára járó gödör, most bejáró út, másodsor, hól most foly a nádvize, a kenderáztató

tavaktól be a faluig, harmadszor az Antal Lajos malomgátjáró menő árok, ezek nem a természet alkotó művei; hanem a munkaszerető székely őseink alkotó kezemunkája, ez teremtetle meg a szorgalmas és jó munkakedvvel, a mi híres szépvízi káposztát termő veteményes kertet. — Még a megkezdődött de félbemaradt tagosítás alól is ki volt szakítva, mint veteményes kert. Igaz, hogy munkút, fáradságot és művelést igényel, minden két termés levétele után megkell jól érett trágyával rakni, mert ha nem a palánta nem köt fejet, hanem kék nadrágot huz és úgy néz ki, mint egy üres fejű flasztart koptató gigerli, de a székely ember nem riad vissza a dologtól. Imádkozik és dolgozik.

Ennek a veteményes úgynevezett Nádnak külön kezelője volt, úgy hívták nádbíró; az utolsó nádbíró Szalmári János volt. — A kinek nem volt káposzta földje (nyílja), ment a nádbíróhoz s kérte, hogy mérjen neki egy nyilat. — Volt egy 10 öles mérőlánca — még a 80-as években megvolt: ezzel mért a pástos szűz föld. ből, — egy lánchosszuságú és fél lánch szélességű földterületet s munkadíjban kellett fizessen 20 garast (egy garas 2 krajczár) az osztrák uralom alatt pedig 1850—1868-ig egy német forintot (40 sein krajczár) a nádbírónak; aki jóba volt a nádbíróval, vagy a dijon felül még valamit adott, annak nagyobbbat mért, azért vannak 32, 40, 42, 46, 54, 56 □-öles nyilak s még azért is: hol gyengébb és vizes volt a talaj, ott nagyobbbat, hól jobb volt, ott kisebb mérődött.

Az így kimért területek 1874 évben kataszterileg felmértettek, a tulajdonjog fenn maradt a 3 tizes székely birtokosságnak, csak a haszonélvezeti jog jegyeztetelt be a telekkönyvbe. Ha család kihalt, a nyil visszamaradt a birtokosságnak és adta annak, kinek még nem volt az új házasembernek.

Ha a szülőknek egyetlen leánygyermekük volt, vagy maradt, azt úgy nevezték: fiuleány, — s éppen olyan jogokkal birt — ha férjhez ment —, mint a fiugyermek, s ha tiszta idegen, a 3 tizes vagyonához nem jogosulthoz is ment férjhez, a férj éppen olyan jogosult lett a vagyonhoz, mintha itt született volna. Ha más fiu nincs, csak kettő, vagy több leánygyermek van a szülőknek, azok nem fiuleányok a Constitucio 2-ik cikkelye szerint, csak az a leánygyermek fiuleány, kinek sem fiu, sem leánytestvére nincsen. —

Az 1892 évben a volt vagyon elkezelők a 3 tizes vagyonának elkezeléséből a nép akaratából, illetve által elcsapattak és új tiszviselőket választottak, — a kezeléstől elmozdított egyének belátták, hogy visszakerüljenek a húsos fazak mellé nincsen kilátás, alattomban titkon és hamis adatokkal felszelve felbérelték id. Dájbukát Antal (reketes) Szépvízi birtokos és kereskedőt, Bocskor

Béla és Fejér Antal Csikszeredai ügyvédek, — mert ők nem mer-
tek nyíltan fellépni, féltve bőrüket a nép haragjától, — hogy mint
birtokon kívüliek perrel támadják meg a Szépvízi 3 tizes székely-
birtokosságot, mint birtokban lévőköt, hogy legyen közbirtokosság.

Fenntnevezettek 1898-ban be is adták a Csikszeredai Kir. Tör-
vényszékhez a keresetet. — Mi tanukkal, okmányokkal bebizo-
nyítottuk, hogy ez *magánvagyon, elődeink, a székelység szerez-
te, ahoz más nemzetiségű, ide betelepedett örmény, lengyel,
tót, szász, román nemzetcsaládoknak joga nem volt s nincsen.*
Mégis a törvényszék valami osztrák törvény §-ára hivatkozva köz-
birtokossági vagyonnak mondotta ki. Mi birtokban levők megfel-
lebbeztük ezen nagy *jogsérelmet* jelentő ítéletet a Marosvásárhe-
lyi Kir. Táblához. Mikor megtudtuk, hogy a törvényszék felkül-
dötte az iratokat, mi is felmentünk innen a nép megbizásából :
Antal János, Miklós József, Mihály Domokos és én Balás Lajos
M. Vásárhelyre, erről értesítettük ügyvédünk Györffy Gyula orsz.
képviselőt is, hogy jöjjön le Pestről s le is jött, ő megtudakolta,
hogy melyik táblabírónál van beoszlva, együtt felmentünk a táb-
labíróhoz; mikor felvilágosítottuk, hogy ez milyen természetű vagyon,
azt mondotta, hogy átvizsgálja az iratokat és jó véleménnyel fogja
a tárgyalásra kitűzött napon a táblai tanácsnak előterjeszteni.

A kir. Tábla 2021/899
űrb. számú ítélettel a törvényszék ítéletét
megsemmisítette és birtokban levőknek visszatélté.

Felperesek ezen ítéletet megfellebbezték s a kir. Curia 1900-ban
42/900
űrb. számú ítélettel közbirtokossági vagyonnak mondotta ki.

Mi tulajdonjogi pert indítottunk újból, de ezt a hatóság nem
vette figyelembe s a Curiai döntvény alapján az előlnevezett fel-
peresek sürgetésére hivatalból elrendelték az ügyviteli szabályzat
megkészítését, ezzel kapcsolatosan az igazgatósági tanácsot hiva-
taltól kinevezték.

A megkészített ügyviteli szabályzat megerősítés végett felter-
jesztett a minisztériumhoz. Újra Budapestre mentünk négyen: Mol-
nár József akkor a 3 tizes jogtanácsosa, felkértük mint jogtaná-
csosunkat és országgyűlési képviselőt, hogy vezessen a minster
elé, el is jött ő is, mi is informáltuk a minisztert, hogy ez milyen
természetű vagyon. Azzal bocsátott el, hogy nem erősíti meg, ha-
nem visszaadja, hogy készíttessék 2 ügyviteli, a birtokon kívüliek-
nek külön; ezt értelmezte: a községnek, mint erkölcsi testületnek
külön s 3 tizesnek külön.

Ezen ígérletét be is váltotta, mert megerősítés nélkül vissza-
adta a fent leírt meghagyással. Én ezen leíratot olvastam, hogy

hova tették el a hivatalból kinevezett tisztviselők a leiratot a sárgatáblájú ügyviteli szabályzattal, mely megerősítést nem nyert: nem tudom, de azt biztosan tudom, hogy 1916-ig semmi ügyviteli szabályzatot — a meg nem erősítettten kívül, — ha azután nem — nem készítettek.

Ezen meggyőződésemen alapuló áltásomat azzal támasztom alá, hogy mikor 1915-ik évben a községnek színe-java a harcztéren volt, az itthon levő 13 tizesnek ellenségei felbízatták Szebenit, hogy 50 drb juhát adja bé az altizesi esztenába; Szebeni kapott az alkalmon és mikor az altizesi juhokot összeszedték — ő nem merte a juhait odahajtani, a hól összeszedték, hanem „erre is ki vólt oktatva” — mikor a nyáját hajtották fel a kapuja előtt béakarta csapni a nyájba: néhai Barabás János, Sántus Domokos és most is élalben levő Sántus Elek nem engedték, hogy bécsapja. Erre a felbízatói azt tanácsolták Szebeninek, (birtokon kívüli örmény nem jogosult), hogy panaszoja be a főszolgabíróhoz, be is adta panaszát s a főszolgabíró el is ítélte 100—100 korona pénzbirdság és 100 korona legelési díj megfizetésére. Hozám jöttek, hogy felebbezzem meg; én meg is csináltam a felebbezést, de tudtam, hogy a másodfoku bíróság helyben hagyja, mert az alispán is örmény, „a holló a hollónak nem vájja ki a szemét” — úgy is lett, helybenhagyta az elsőfoku ítéletet 550/915 kih. alatt.

Ezen két egybehangzó ítélet ellen semmiségi panaszt készítettem a Belügyministerhez. Ezzel a felebbezéssel egyidejűleg kértést készítettem a főszolgabíróhoz, hogy függessze fel az ítélet végrehajtását, míg a döntvény a Sándor János akkori belügyminisztertől le nem jön. Fel is függesztette. A minister a 2 ítélet megsemmisítette és fenntnevezetteket minden kötelezettségek alól felmentette 24.643/915 bm. döntvényével. Ezen felebbezés fogalmazványai mai napig megvannak nálam, bárkinek megtudom mutatni. — Tehát ez elég bizonyíték arra, hogy 1916-ban — mert akkor jött meg a döntvény, — még nem vólt megalakúlva törvényesen csak hivatalból reá erőszakólva. —

S az ezen a czimen, most az itt. megtelepedett s letett nyugalmazott csendörök, finánczok és téglavető muzsikus cigányok is csak azt a jogot élvezik, mint az itt született jogosult székelység.

Az 1848/49 évi magyar forradalom vérbefójtása után az osztrák uralom alatt telepedtek ide le: a Jancsovecs, Dzialkievecs, Kapczavics, Miklavics, Jerzsák, Neszelbok, Schobert, Teutsch stb. nátiók. Ezek után a más helységeken élni nem tudó iparosok és utóbbi időben a téglavető és muzsikus cigányok, — mert híre ment, hogy Szépvízen a ki házbéres házban lakik, nem kell sem

állami, sem egyházi adót fizetni. Itt van Eldorádó. Így lett minden nemzetségből behányódott s ittlakó ősi székelységgel összevegyített nem közbirtokosság, hanem összevegyített köztársaság.

Mikor a magyar kir. Curia 42/900 urb. számú döntvényével a 3 tizes székely magánbirtokokat is közbirtokossági vagyonnak mondotta ki, ekkor mozdultak meg Szépvízen is a nagyobb birtokosok, hogy tagosítás legyen, de ők nem merték megindítani, mert féltek a kisebb birtokosoktól, — miután dr. Bocskor Béla és dr. Fejér Antal ügyvédeknek a szépvízi határban birtokaik voltak, — felbérelték őket, hogy ők kérjék a tagosítást. Be is adták a kérvényt a törvényszékhez, a törvényszék elrendelte az arányosítást és tagosítást és 1903. mártius 20.-ra tagosítási és ezzel kapcsolatos arányosítási mérnökválasztási tárgyalást tartott, mely alkalommal néhány birtokos kivételével a birtokosság nagy többsége Nagy Sándor mérnököt választotta és ajánlotta működő mérnöknek; a másik pályázó Nagyszebeni szász nemzetséges Stotter László gazdag mérnökkel szemben. Miután a választás nem volt egyhangú ennél fogva a két ajánlatba hozott mérnök közül a törvényszéknek áll jogában egyet kinevezni és a munkálatokkal megbízni.

Másnap Nagy Sándor mérnök, — kinek én voltam a legerősebb támasza, mert a nép bizalma bennem összpontosult, ezt belátta ő is, — egy kéresemintát küldött, hogy írjam le és irassam alá és adjam be a kir. törvényszékhez. (Itt van a levele is.)

Én másnap már személyesen adtam be Fekete Imre törvényszéki bíró kezéhez ezen kérelmet. De ez mind nem használt, mert a törvényszék Stotter Lászlót nevezte ki mérnöknek a Szépvízi tagosítás keresztülvitelére. Nagy Sándor fellebbezéssel élt, de mindhiába, mert ő szegény becsületes volt, Stotter pedig az ellenkezője. S miután ezt megelőzőleg már az arányosítás keresztülvitelével Nagy Sándor volt a törvényszéktől megbízva, pert indított Stotter ellen. Időközben a két mérnök együtt kiegyeztek. Hogy miképpen egyeztek ki, azt nem tudom.

Azután kaptam Stottertől 1904 február 5-én kelt levelét, mi az irat-dokumentumok között van. (A vele szemben való „ellenkezés, de törvényes” álláspontot hangoztatva, pártfogást kér).

No, megis kezdődött a birtokok felmérése, folyt sokáig a felmérés, a Stotter lábmérői dogoztak, Stotter fizette, de tőlünk pénzt egy fillért sem kapott; a tisztviselőit és bizalmi férfiakat, becselőket mind a sajátjából fizette. (Beléjött volt kezdetől fogva a fizetésbe.)

Fekete törvényszéki bíró mellé bizalmi és becselő férfiak voltak: Szépvízi Deák Elek, Miklós Gergé, a két szomszéd községből becselő: Szentmihályról Sipos Péter, Tapolczáról Györpál János a volt főispánnak, Györpál Domokosnak apja. Ez folyt 1907-ig.

A birtok tisztázás megkezdődött 1909 November 29-én Di-mény Ferencz táblabíró vezetése mellett. Bevégződött 1910. Már-tius 24-én.

(Ezeknek az esztendőknek a tizes életében oly sorsdöntő fon-tosságu történetét külön fogjuk megírni. Ezekben az esztendők-ben állította sarkára a népet, mely addig az említett visszaélése-ket béketűréssel viselte, Becze József nyugdíjas csendőrmester, a népnek bálványozott fehérharisnyás vezére, ki küzdelmeire szép kis birtokát, házát, mindenét, — a családját, az egészségét s végül az életét is — feláldozta; s testvérecsém Balás Béla ál-lami tanító, Bíró Károly gimnáziumot végzett fehérharisnyás fiatal birtokos, kik a tigrisként ellenálló néppel megakadályozták, hogy a 3 tizes vagyona arányosítással az örménység birtokába jusson.)

Ekkor kapott Stotter 40.000 koronát a birtokosságból, most a pénzügyigazgatósághoz panaszt adott be, hogy egyéni végrehaj-tást foganatosítson, ő is a kezemben lévő levelével (melyben fe-nyegeti a birtokosságot) hozzám fordult, gondolta, hogy megijeszt reábirom a birtokosságot, hogy az erélyes követelését fizesse ki.

De bizony nem fizettünk, azt hoztuk fel a nemfizetésre, hogy fejezze be a munkálatokat s akkor fizetünk.

Az összes munkálatait ő beadta a törvényszékhez, a rajzo-kat nagy hengeralaku pléh dobozokban felülvizsgálat végett, hogy azulán megkezdje a kihasogatást. Addig tartott a késedelmes fe-lülvizsgálat, hogy 1914-ben kitört a világháboru, meghaltak a ké-relmezők (egyrésze erkölcsi halállal) s meghalt maga az arányo-sítás és tagosítás.

Adjon Isten olyan örök nyugodalmat nekik, a milyent megér-demelnek.

Még most is időnként kéregeti a munkadíját, de a válasz az, hogy fejezze be s akkor fizetünk. Így lett vége az arányosításnak, tagosításnak. De megjegyzem, hogy 18-ban s azután az összes iratokat s a derága szép dobozokat megsemmisítették . . .

Az 1879 évig Gerendust a Gyimesbükki lakosok egyrésze haszonbérbe birta, egyrésze építkezett is az egyházmegye enge-delméből fizették is a haszonbérceket rendesen, de egyszerre megtagadták, azzal az indokkal, hogy ők is mint a Gyimes felső-és középloki csángók, örökösön megváltsák, de erről hallani sem akart az Egyházmegye. Erre, a kik Gerendus havasba haszon-bérlők voltak, Gyergyószentmiklósi ügyvéd Lázár Menyhértet biz-ták meg a per megkezdésére, de itt nem sikerült az ügyvédnek — mint a felső- és középloki csángóknak — a pere.

Az Egyházmegye a pert megnyerte, ez a per elhúzódott 1882-ig, megjegyzem, hogy a felperesek a havast használták, de

haszonbért nem fizettek. Az 1883 ik évben az egyházmegyei árverésen a havast kiadta haszonbérbe D. Pável bereczki berszán-
nak s mikor a berszán megérkezett 1700 juh, 54 drb. ló és 4
szamárral Gyimesbükklbe s a havasba be akarta csapni, a vólt
bérlők nem engedték be; ekkor a berszán kijött Csikszentmiklós-
ra s jelentette az egyháztanácsnak, hogy nem engedik be a régi
bérlők a havasba. —

Ezen jelentés alapján a tanács elhatározta, hogy Szépvizről
60, Szentmiklós és Borzsovából is 60 ember a megye gondnok
vezetése és az illetékes hatóságoktól kért karhatalommal menjen
be és a berszán marha állományát csapják be a havasba. 1882
május 2-án 120-an megis érkezünk Gyimesbükklbe; már ott volt
12 csendőr. — A berszán állatállománya már 4 napja volt a
Tatros porondján kiéhezve. A szegény állatok még az ujj vastag-
ságú csigója fákat is leráglák. —

Koncz József nyugalmazott százados, az egyház gondnoka,
elől revolverrel a kezében, a 12 csendőrel. Utánnuk mentünk
120-an. Mikor megérkeztünk a havasba bejáró kapuhoz, a sok
ember, asszony, leány és gyermek ott állottak a kapun belől az
oldalba, orditottak, kiabáltak: hogy ide bé nem engedjük a ber-
szán johait, inkább meghalunk! A csendőrörsvezető Beder József
felszólította, hogy az ellenállással hagyjanak fel, mert ha nem
fegyvert használnak.

Erre kiabálni kezdtek: a csendőröknek sem szabad embe-
rekre lőni, — nem engedünk! — Az őrsvezető parancsára Antal
Józsi a vetegetőhöz lépett Sipos Álózival, hogy a vetegetőt hany-
ják le, de mikor a kezét rátette a felső léczre, Galaczi János vi-
asz a fejszével úgy hozzá vágott, hogyha Sipos Álózi félre ne kap-
ja, Józsinak a nyakát vágta volna el; de a felső vetegedő fát érte
úgy, hogy az ketté szakadt, akkór a sok nép kívülről kezdett nyom-
ni, az őrsvezető tüzel vezényelt, de csak ijesztésből — a levegő-
be — nagyobbban kezdtek kiabálni: üssed, vágjad, lódítsd a ma-
gyart, lássátok-e, nem szabad a tömegre lőni; ezután még jobban
lódították a követ reánk, míg egy Rengyész nevű csendőrnek úgy
találta a kő a fülét, hogy a füle darabokra szakadt, erre az őrs-
vezető sortüzet vezényelt, de nem a levegőbe, hanem a tömegre.
2 halálosan, többen súlyosan megsebesülve, ott jajgattak a földön
a többi része futásnak eredt, ki merre menekülhetett, vólt sírás,
jajgatás.

Ezek után következett a berszán állományának a havasba
való beengedése és a vólt haszonbérlők marháinak a havasból
való kihajtása. A havasból az összes marhaállományt behajtottuk
a Tatros mellé a porondra, onnan, miután marhavész volt, behaj-

toltuk a vesztegintézethez 8 napi karentába, Gyimesbe.

Miután a fegyverhasználatnak halottja és több súlyos sebesültje volt, ezt az őrsvezető bejelentette a csendőrszárnyparancsnokság és a kir. ügyészségnek. Minket az összes, papostól, gondnokostól letartóztatottak, míg kiszáll a comisio; ezalatt a behajtott marhákat a tulajdonosok kiváltották, csak egyedül Jóska János nem váltotta ki.

Másnap kiszállott a comisio: egy csendőrfőhadnagy és a vizsgálóbíró. A kihallgatás megkezdődött, néhai Koncz kapitány gondnok a vizsgálóbíró elé áll: Kérte a vizsgálóbíró, hogy az összes letartóztatottakat bocsássa szabadon, mert ő mint az Egyházmegye gondnoka a felelősséget magára vállalja. Kihallgatás után mindnyájan elbocsátott, ellenben az ellenállók közül 11 embert letartóztatott.

A marháit és juhait Jóska János sohasem váltotta ki, tavasztól őszig Szépvízen voltak s itt pásztorolták, ősszel a törvényszék redeletére elárverezték! A mi részünkről egyet sem büntettek meg, de az ellenállókat s köztük két asszonyt 1—6 hónapi büntetéssel sújtották.

Bíró Kristóf és Ladó Mihályt, — mikor a marhákat a havasból hajtottuk be, tőlünk elmaradtak s egy utczába félig meghalva találták meg, úgy megverték.

Elődeink is így szerezték meg ezt a székely vagyont, mert megvált az összetartás, nem ismerték a széthúzást, nem önérdek, hanem közérdekből tették, nem volt meg a hivatalra való vágyakozás, mint most. Az öregeket megbecsülték, — a fiatalok tanácsaikot: szívéukbe és féjükbe vették, papjaikat tisztelték, becsülték, előjáróiknak engedelmeskedtek, — de most azt mondják a csórészájú, — s még keresztet vetni sem tudó „domi doctusok” — a papok pénzért prédikálnak, az öregek hallgassanak otthon a tüzelő mellett — ha a fiatalok megengedik — annyiba számítsák az öregeket, mint a jó faekéket, az úton a fiatalok az öregeknek nem köszönnek, a templomban az öregeknek nem adnak helyet. A szőltes rokoja és fehér harisnya kiment divatból; helyét a fiahórdóformájú buggyos nyadrág és térdigérő köntöscsúf foglalta el, a fiatal legények és emberek a férfi büszkeséget a bajuszt leberetváltják, a fiatal nőnem a haját lenyisszenti, a nyakát a beretvással felberetváltatja, — úgy néznek ki, mint a trénlovak.

Régi jó vallásos világban a legényeknek a helyük a kórusban, a leányoknak az óltár előtt volt a helyük, — most a kerítésbe nem hallgassák az Isten ígését és a szentmisét. — De mai leány, leányka, legény, legénke s fiatal asszonyok — különösen, ha úri, divatos galaczi rongy ruhája van, bevágja magát az első

padokba s ha idős asszony, vagy férfi megy, nem kel ki, nem ad helyet, hanem félszemre megnézi, hogy a padvégén fennállva kell hallgassa a szentmisét és Isten igéjét.

Ma ez a divat! Ez is a világháború hagyatékának nem cselekvő, hanem szenvedő állapota.

Oh édes jó Istenünk! Hová tűnt el a jó és egyszerű jó világ? mikor a leányok télen egymáshoz fonóba jártak, pergett az órsó, bőjten már csaltogott az osztóváta és lekerültek róla a jó és tartós kendervásznak, szebbnél-szebb szőttes rokojának valók, ez Húsvétra mind kész volt.

A kész szőttes új rokojakot Húsvét másod napján vették fel: ebbe mentek délelőtt a templomba két ágba font pántlikás hajjal s délután a játszókerthben játszani, harmadnapján, ha be volt állva a keddi búcsu, odamentek Csíksomlyóra a búcsura. —

Még egyet hozok a székely testvéreim tudomására és jövőre való felhasználására:

Az 1927 évi Január havában tartott egyházmegye tanácsgyűlésen, az összes tanácsosok és a szépvízi esperes-plebános úr jelenlétében bátran és büszkén Keserű András elnök plebános úr azt a merész kijelentést tette, hogy a szépvíziek nem felerészesek az Egyház vagyonába, hanem csak egyharmadrészesek. — Mikor meghallottam ezen kijelentést, az egész testemben végig futott a meleg s felkiáltottam, Uram Istenem, hogy merle ezt a nagy jogsérelmet és századokon át használt jogfolytonosságokat gátoló kijelentést tenni, én részemről nem a plebános úr hibájául rovom fel ezen kijelentését, mert nem az ujjából szopta, hanem valakik hízlekedésből, a pap gratiáját megnyerni akaró felajánló emberek hazug bemondások után tette, mivel ő nem tudta az egyházvagyron eredetét és joggyakorlatát. Ha én, vagy kortársaim közül valaki benne lett volna a tanácsba, azon a gyűlésen, hol ezen jogsérelmet jelentő beszéd elhangzott, ott nyomban bebizonyítottuk volna a századokon át gyakorlott joghasználattal

1.) Mikor még nem adatott volt az egyházmegyének a hat havas, hanem haszonbérbe ki voltak adva, a bérlő, mikor a haszonbért befizette, fele a Szépvíz birtokossága, más fele Sztmiklós és Borzsovai birtokossága pénztárába adatott.

2.) Szépvízről az 1872-ik évi kepelista tanúsága szerint: Szépvízről 218, Csíkszentmiklósról 129 és Borzsovából 66 kepefizető volt, tehát még felinél is több volt.

3.) Születés, házasság és elhalálozásból is Szépvízről a mindenkor pap nagyobb dotációt kapott, mint a más két községtől.

4.) Szépvíz 6 évre adott gondnokot, Szentmiklós és Borzsova 6 évre; Szépvíz 6 tanácsost adott, Szentmiklós és Borzsova együtt

hatot 3 évenként. —

5.) Mikór megyegyűlés volt, vagy választás, a megye pénztárából a nép részére kiutalt összegnek felét a Szépvíziek és a másfelét Szentmiklós és Borzsova kapták.

6.) Mikór a havasokat megosztották, Szépvíznek minden havasból fele, a másfele pedig Szentmiklós és Borzsovának jutott osztályrészül, mit az osztálylevél és a joghasználat bizonyít.

7.) Ha valahova több emberre volt szükség, itt is Szépvíz felét, Szentmiklós és Borzsova a más felét adta. —

8.) Ott van bizonyítékul: az Egyház hivatalos pecsétnyomója, melyen ez áll „Csikszenzmiklós és Szépvíz közös egyházmegye hivatalos pecsétje.” — úgylátszik, hogy Borzsovából filiát csínáltak, mert a nevét nem tették a pecsétbe.

Ezt csak izlelőül adom tudtukra azoknak, a kiknek illik, bizonyítsák be, hogy ezek nem igazak. De még sok gyakorlati és írásbeli dokumentumaink vannak.

Azon csodálkoztam, hogy ezen jogsérelmet jelentő kijelentést az otlévő akkori szépvízi gondnok: Domokos István és a 6 szépvízi tanácsos lesütött fejjel elhalgatták. Hallottam, hogy Biró Károly egy néhány szóval tiltakozott, de lehet, hogy nem tudta ő is, hogy honnan eredt az egyházmegye, ki adta az alapot s ki mennyivel járult hozzá.

Igy van ez most: A fiatal generáció, kinek nincs meg a tapasztalata, pálinkával, 5-ös tutuval és plugáre cigarettával beválosztassa magát, mikór elfoglalja a tanácsosi széket a gyűlésen, csak csudálkozik, mint a borju az új kapun, ha valami fontos ügy kerül a tanács elé, nem tud a tárgyhöz szólni, csak székelelítő s a szavazógépnek egy szerkezete, mely automaticzire van berendezve.

Ezelőtt boldog emlékü néhai Bálinth Lázár plebános ideje alatt másképpen volt, az Egyházmegye vagyonának számadását a tanácsosokkal megkésztették s 15 napi szemlére kitétték a káplánház asztalára, s mindhárom községben közhírré tette a pap a szószékről, hogy a számadás ki van téve s bárki megnézheti, 15 nap leteltével teljes népgyűlést hívtak, a számadást tételről-tételre, bevételt és kiadást felolvasták s kinek valamelyik tétel ellen kifogása volt, felszóllalt: akkor tudtuk, mennyi az egyház vagyona, de ma nem tudja senki, még a tanácsosok sem, — csak a papok — hogy mennyi az egyház ingó és ingatlan vagyona.

Ezelőtt a tanácsba felerészben idős, értelmes embereket választottak be, kik tudták az egyház vagyona miből és mennyiből áll, tudták az ingatlan birtokainak határait és hól vannak, melyik

határrészen, a más fele a tanácsosoknak fiatalokból választattak, hogy ezek megtanulják az idős tanácsosoktól.

~~1935~~ Mikór a gondnok és tanácsválasztás megvölt, kimentek az egész tanács az ingatlan birtokokra, az öreg tanácsosok megmuto-gatták a fiatal tanácsosoknak a birtokok határait, de most — me-rem állítani — a jeleni tanácsosok közül egy sem tudja, hogy hol van az a hat havas, mit a 3 község birtokosságai adtak az egy-házmegyének; s még a papok sem.

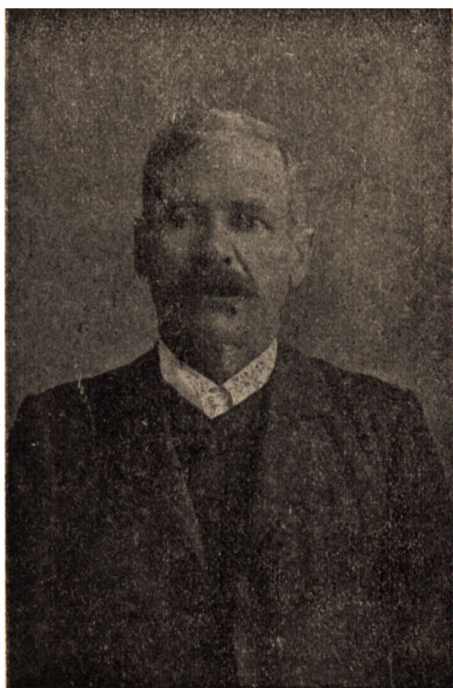
Ezzel befejezem az elmondottakat.

Áldott legyen a teljes Szent Háromság az ő elválaszthatat-lan egységében. Dicsőség az Atyának, Fiunak és Szentléleknek, miképpen kezdetben vala, most és mindörökké. Amen.

Szépviz, 1935 évi április havában.

Balás Lajos.

Balás Lajos.

PALÁSTHY-NYOMDA

H-A-T-V-A-N